

## SUOMIŲ MOKSLININKAS APIE LIETUVIŲ DAINAS

1947 metais Suomių literatūros draugijos mokslo darbų serijoje išėjo suomių folkloristo Yrjö Penttineno studija apie karo žinios tipo dainą *Sotasanommat* ('Karo žinia'). Autoriaus ieškoma Pabaltijo dainos apie karo žinios pranešimą genetinių ir tipologinių ryšių su artimesnių ir tolimesnių Europos tautų panašiomis dainomis. Pagrindu pasirinkta 140 minėtos dainos variantų ir versijų, užrašytų Suomijoje ir jai giminiškose teritorijose – Ingrijoje, Karelijoje. Pagal suomių mokyklos tradiciją, autorius mėgina nustatyti pagrindinį, pirmąsį dainos tekstą, išsiaiškinti motyvus, atėjusius iš kitų dainų ar iš kitų tautų dainuojamosios tautosakos. Suomiškus tekstus Y. Penttinenas lygina su 555 estų karo dainomis (*Sojalaulu*) bei 97 lietuvių ir latvių šio tipo dainos variantais. Jis prieina prie išvados, jog dauguma dainos motyvų yra panašūs ir daro prielaidą, kad dainos lopšys yra slaviškoji karo daina, konkrečiai – ukrainiečių dainos. Lietuviai jas pakeitė, vėliau prijungė paukščio, atnešančio karo žinią, motyvą, ir tokia daina per latvius paplito Estijoje, Ingrijoje bei Suomijoje. Studijoje taip pat pateikiama lentelių ir žemėlapių.

### KARO ŽINIA (Ištraukos)

YRJÖ PENTTINEN

#### Lietuvių karo daina

##### Variantai

Šalia latvių karo dainos varianto Niemis pateikia ir lietuvių dainos vertimą į suomių kalbą<sup>1</sup>. Ji išversta pagal <...> Lautenbacho studijos dainą<sup>2</sup>:

*Jau ir atlėkė gulbjų pulkatis:  
O ir pavarė i kara juti.  
Kitu išjuo jauni brolyčiai,  
O musu niera neigi kam juti:  
Brolyčiui juti, brolui ne juti;  
Eiva tevelui žirga žaboti!  
Viena sesyte brolyti rede,  
O ši antroji vartelus kele.*

*Ai broli, broli, kada parjusi  
 Po musu tevo raudona rožė?  
 Kad ji pražydės, tai aš parjosiu.  
 O ir pražydo nedeles ryta.  
 Niera kai niera muma brolačio.  
 Eiva, sesyte, brolyčio laukti,  
 Ant aukšto kalno, pas usies tvorą!  
 Ir nustovėjom' kalna, dubate,  
 Ir pakilnėjom usies tvorate.*

*Niera, kai niera muma brolačio.  
 Parbeg' žirgatis, riščia parbėgo.  
 Aukso kilpatis šale kabėjo.  
 Eiva, sesyte, žirga sugaudit',  
 Ir jam sugavus, išklausinėsim.  
 Ai žirge, žirge, brolio begune,  
 O kur tu dejai muma brolyti?  
 Juma brolyti mūšij' nušovė,  
 O mane paleido i visa svieta.  
 Devynes upes plaukte perplaukiau,  
 O še dešimta nerte pernerau.  
 Ui, ui Dievuži, Dievulau mano,  
 Kas mum' padesi brolio gedėti?  
 Saulužė tare nusileisdama:  
 Aš jum' padėsu brolio gedėti;  
 Devynes rytus miglužėj' temsu,  
 O ši dešimta ney ne tekėsu.*

Tyrimui ir lyginimui paimti 55 variantai ar ištisi tekstai iš šių rinkinių:

- 1 var. iš: Littauische Volkslieder und Sagen bearbeitet von Wilhelm Jordan. Berlin, 1844, p. 58–60.  
 2–19 var. iš: Litauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann. Berlin, 1853, Nr. 332, 334, 336–338, 341–353.  
 20–27 var. iš: Dainų balsai: Melodien litauischer Volkslieder mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung <...> herausgegeben von Christian Bartsch, Bd. I. Heidelberg, 1886, Nr. 149, 149a, b, c, d, e, f.  
 28–37 var. iš: Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen. Gesammelt von A. Leskien und K. Brugman. Strassburg, 1882, Nr. 74, 82, 90, 112, 114, 51 E, 102E, 22E, 75, 101.  
 38 var. iš: Litauische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder von August Schleicher. Weimar, 1857, p. 223–224.  
 39–42 var. iš: Я. Лаутенбах. Очерки из истории литовско-латышского народного творчества. Юревенсис, 1896, p. 47–50.  
 43–53 var. iš: Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje Dr. A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos. Helsinkis (Ryga), 1912, Nr. 491–498, 511–512, 515.  
 54–60 var. iš: Lietuviškos dainos, užrašytos par Antaną Juškevičę, t. III. Kazanė, 1882, Nr. 1111, 1113, 1135–1137, 1140, 1171.

## Pagrindiniai lietuvių dainos bruožai

### I. Karo žinia

#### 1. Įsakymo atnešimas

##### a) Paukštis – žinios nešėjas

*Gulbė*, kaip įsakymo eiti į karą nešėja, pasirodo 1, 7, 21, 38–39 variantuose. Paukščiai skrenda vora ir klykia: „Reik joti į karą!“ (1). Raginime slypi neabejotinasis įsakymas ir jam būtina paklusti. Lautenbacho nuomone, gulbė yra lietuvių mėgstamiausia karo žinios nešėja<sup>3</sup>. Kaip karo žinios skelbėjas jis mini ir *balandžius*<sup>4</sup>, bet pateiktuose variantuose jų nėra. *Juodas varnas* atneša baltą ranką, kuri taip pat yra ženklas, jog reikia joti į karą (41–42). „Jau giest gaidužis, Kelkis, sūnyti, Reiks tau į vaiską joti!“ (5). Čia *gaidžio* vis dėlto negalima laikyti tikroju karo įsakymo nešėju – jis yra tik įprastas ryto skelbėjas.

##### b) Įsakymo atnešimas kitais būdais

Tas, kuris įsako joti į karą, dažnai yra nežinomas; varoma į karą (27) arba sakoma: „Ei varė varė, Jo ir pavarė Kiemo šaltyšius į krygę joti“ (20). Retas ir tikriausiai vėliau atsiradęs karo žinios nešėjas yra *kapralas* (30). Keletą kartų įsakymas gaunamas kaip karališkas *margas laiškas* (2, 40, 60). Kai kuriuose variantuose yra gana neįprastas šios žinios nešėjas *juodas vabalas* (57).

Karo žinią nešantis paukštis yra, kaip teigiama jau suomių runos analizėje, plačiai paplitusiais tikėjimais pagrįstas, pasakoms būdingas bruožas. Jo retumas lietuviškuose variantuose yra paaiškinamas tuo, kad iš pradžių ši runa [svarbiausiems suomių karo žinios runų motyvams atskleisti pateikiama Narvos teritorijoje D. E. D. Europeus užrašyta runa – J. K.] Lietuvoje nebuvo girdima, tad motyvas yra atsiradęs kitokiu būdu.

Karo laiškas yra tokia paplitusi įsakymo forma<sup>5</sup>, kad apie jo amžių nieko konkretaus negalima pasakyti.

#### 2. Žinios turinys

Kartais iškart pasakoma, kas turi joti į karą. Dažnai pirmiausia konstatuojama, jog *tėvas* yra per *senas*, o *brolis* per *mažas (jaunas)*, kad galėtų vykti (9, 11, 43–47, 57). Sakoma: „O mūsų nėra Neygi kam joti!“ (7, 38). Bet kuriuo atveju tenka joti *broliui* (1, 7, 9, 17–18, 25, 35, 38–39, 48–49, 54–60), taip pat labai dažnai pasakotojas (*aš*) teigia, kad reikėsia joti *jam pačiam* (10, 15–16, 30, 40, 44, 46–47, 52), nes kiti šeimos nariai (*tėvas* ir *brolis*) negalintys.

Įdomus yra minėtasis abejojimas, svarstymas, kas turėsias joti į karą, nes šeimoje nėra tinkamo žmogaus. Reikia pažymėti šio momento akivaizdų panašumą su atitinkamais estų ir suomių karo dainos bruožais.

### II. Rengimas ir išvykimas į karą

#### 1. Žirgo atvedimas

Brolių į karą išruošia *seserys* (1, 2, 7–9, 27, 39–40, 43–47, 56–60), viena jų pabalnoja arba atveda žirgą (1, 7, 20, 43–46). Poroje variantų yra *brolis* (2, 16); tik

kartą šias labiausiai vyrui derančias pareigas atlieka tėvas (7). Šitaip gali būti todėl, kad lietuvių liaudies dainos paprastai yra dainuojamos moterų<sup>6</sup> ir taip turbūt siekiama parodyti didelį seserų prieraišumą jaunam broleliui.

## 2. Rengimas ir puošimas

Kitos seserys rūpinasi brolio *ginklais, rūbais ir puošimu* (2, 8, 20, 24, 27, 44–47, 54, 56–58, 60). Tėvas paminimas tik vieną kartą kaip *aukso pentinų šveitėjas* (2). Retas yra brolio prašymas: „Eiki, močiute, Į naująją svirnelę, Išnešk, močiute, Man baltus marškinelius!“ (2); arba: „Eiki, mergele, Į aukštąją svirnelę, Atnešk, mergele, Man aukštą kepurėlę“ (60). Tuose pačiuose variantuose tėvas išvykstančiam į karą paduoda *mandierėlę*. Kartą brolis prašo: „Paduok, sesele, Šikšninį kančiukelį!“ (40).

## 3. Vartų atkėlimas

Seserys atveda broliui žirgą (7), viena jų *atkelia vartus* (1, 7, 12, 15, 20, 27, 38–39, 40, 43–44, 46, 54, 57–58). Tėvas vartus atveria tik kartą (19).

## 4. Verkimas

Namiškių, visų pirma seserų, didis išsiskyrimo *skausmas* parodomas 2, 3, 9, 13–15, 19, 35, 46, 49–50, 52, 59–60 variantuose: „Dvi sesyti graudžey verkia, Pri mano šalelės“ (14); „Sesute gailey verkė“ (35); „Ir pritrūko sesytala Žaliųjų rūtelių<sup>7</sup>, Da netrūko motynalai Gailių ašarėlių“ (50); „Dvi sesyti graudžey verkė, Šale stovėdami, Motinėlė dar graudesney“ (3).

## 5. Ką parveši?

„Brolyt' brolyti, Ką tu parsieši Mums trims sesužėlėms?“ – toks klausinėjimas yra įprastas (17–18, 20, 27, 37, 43–46, 54, 57–58) ir primena ingrų bei estų prapuočiusios anties runą. Ar šis bruožas yra kilęs iš lietuvių karo dainos, tiksliai nežinoma, bet labai panašu. Vis dėlto motyvas nebūtinai pirmiausia atsiradęs Lietuvoje, greičiau tai yra palyginti vėlyvas priedas (pvz., tie išvykimai, kai vyrai išeina į beveik nepavojingą karinę tarnybą).

Atsakydamas brolis vienai seseriai pažada *skarelę*, kitai *rūtų vainikėlį*, trečiai *aukso žiedą* (17–18, 43–44, 54, 58) arba *aukso žiedą, šilko skarelę ir gražias kurpeles* (20, 27, 57)<sup>8</sup>.

## 6. Kada grįši?

„Ey broli broli, Kada parjosi Po mūsų tėvo Raudona rože?“ (7) – toks brolių išlydinčios sesers širdį veriantis klausimas yra 1, 3, 7, 12, 14, 28, 30, 35, 39, 56 variantuose. Spalvingas kaip ir klausimas būna brolio atsakymas: „Kad ji pražydės, Tai ir parjosiu“ (38); arba: „Grįšiu, kai kapo rožės sužydės“ (1). Ramindamas brolis pažada: „Rasi dar pargrįšiu!“ (15, 49, 52); „Cit, neverki, Jaunoji mergele, Parsiešdinsiu tau Aš gromatėlę!“ (59); arba: „Neverk, sesute, Balta lelijėle, Kaip išjosiu, Taip parjosiu. Kad ne parjosiu, Karalium pastosiu“ (10). Šitoks netiesiogiai išreikštas žavėjimasis karu moterų dainuojamose dainose yra retas, bet galimas dalykas, kad jų atlikėjas buvęs vyras (bent paskutiniame variante) arba tuose variantuose atsispindi vyrų dainuojamos herojinės dainos, kuriose aukštinami karo nuotyčiai,

vyrų drąsa ir šlovė. Dabartinė lietuvių karo daina yra nuspalvinta pagal moters požiūrį, todėl minėtieji „tipiški nukrypimai“ krinta į akis.

Brolio atsakymas: „Rudenį“ (35), atrodytų keistas, jei jo nepratęstų pranašiška nelaimės nuojauta: „Jei negrišiu, žirgas parneš mano mundierėlį“. Tragišką pabaigą nuspėjantis atsakymas yra dažnas ir kituose variantuose (12–14, 35–36, 60). Panašus nepaprastas pažadas, aptinkamas ir latvių bei estų užrašymuose, yra 30 ir 53 variantuose: „Grišiu, kai akmuo plauks“. Niemis pažymi, kad šių alegorijų kilmė nežinoma; Lietuvoje ir Latvijoje jos pasirodo skirtinguose motyvuose, Suomijoje – brolio žudiko runose<sup>9</sup>. Archeris Tayloras atliko šių motyvų lyginamąjį tyrimą<sup>10</sup> ir įrodė, kad švedai, danai, anglai ir škotai taip pat žinojo šį stebinantį atsakymą, kuriame teigiama, kad varnas taps baltas, plunksnos skės, akmuo plauks, žvaigždės šoks, saulė leisis pietuose ar įvyks dar kas nors neįprasta, kol laukiamasis sugriš<sup>11</sup>. Analizuojant slavų variantus aiškėja, kad tokia „pranašystė“ buvo žinoma ir slavams. Akivaizdu, kad šios alegorijos yra skirtos būsimos pasaulio pabaigos visuotinei sampratai skleisti<sup>12</sup>.

Brolio atsakymas: „Žino mėli Dėvulelei“ (3, 8), yra grynai religinis (taip pat ir įprastas). Slapta mintis apie sugrįžimą glūdi liūdname brolio klausime: „Kas man išskalbs, Kas išdžiovys Mano sermėgatę?“ (12–14).

Itin liūdnas brolio ir sesers pokalbis atsisveikinimą daro niūrų ir kuria fatališkai gaudžią nuotaiką, o delsimas dar labiau didina įtampą. Pokalbis apie grįžimą yra natūralus ir būtinas, organiška dainos dalis (nors daina gali turėti bruožų, kurių nėra šios temos pradžioje) ir aiškiai svarbesnis nei įprastas klausimas apie dovanas, kuris tikriausiai yra, kaip jau buvo minėta, palyginti vėlai atsiradęs priedas.

Išsiruošimas ir išvykimas į karą daugelyje variantų parodomas vos keliomis detalėmis, bet jų pakanka, kad būtų sukurtas kaip reta grynas ir autentiškas vaizdas ir išvykimą bei išsiskyrimą vaizduojantis motyvas būtų parodytas kaip tikras lietuvių moters jausmingai papasakotas išgyvenimas. Ypač atkreiptinas dėmesys į moterį, seserį, traktuojamą kaip svarbiausią šeimos narį.

### III. Žirgo sugrįžimas iš karo

#### 1. Laukimas

Slenka įtemptas, nerimo ir nelaimės nuojautos kupinas *laukimas*. Jis vaizduojamas daugelyje variantų, kai kuriuose jų net gana plačiai (1, 7–9, 11, 20, 27, 38–40, 43, 46–47, 55–58). „Kur likai, o broli, grįžki greitai“ (1). Seserys laukti užkopia ant aukšto *kalno* (7, 20, 27, 38–39, 55–58). „Nepūsk nepūsk, vėjeli, Negauskit, medužėlei. O, dar aš lauksiu savo brolelio Iš karužio parjojanč“ (44); „Jau vieškelėlį prastovėjom, Da nesulaukėm broliuko savo. Eisim, sesiulas, unt kryžkelėlas Broliuko laukti!“ (46); „Sesuo brolelio ant aukšto kalno laukė“ (40). Ilgą laukimą ir nekantrumą rodo: „Mes išstovėjom, Kalne duobelę“ (7, 38).

#### 2. Žirgas grįžta risčia

Ilgai laukus, pagaliau grįžta brolio žirgas (1, 7–11, 14, 16, 20, 27, 30, 35–39, 43–46, 49, 55–59). Jo grįžimo vaizdas yra didingas ir gyvas: „Parbėga žirgas,

ataprunkštuoja, aukso kilpelės atablizguoja“ (47). Žirgas *prunkščia, puškuoja ir tyliai žvengia* (8, 43, 55–58), *aukso balnas supasi* prie šono (8–9, 20, 27, 38), *aukso kilpelės švytruoja, blizguoja* (39, 43–46, 57–58), kartais ir *kardas kabo prie šono* (10–11, 27).

Poroje variantų sakoma žirgą grįžus *šeštaisiais*<sup>13</sup> ar *septintaisiais* (36–37), kituose – *devintaisiais metais* (56). Lietuvio žirgas paprastai būna *bėras*, tik kartą yra *juodas* (30)<sup>14</sup>.

Dažnai brolio žirgas parneša ir krauju aptašytą (14, 19, 35) jo *mundierėlį* arba *sermėgą* (10, 14, 16, 19, 35, 49). Kartą jis atneša *laišką*, kuriame yra *du aukso žiedai* (19).

### 3. Klausimai žirgui

„Eiva, sesyti, Žirgo gaudyti, O jam sugavus, Išklausinėkim: „Oi žirge, žirge, Brolio begūne, O kur dėjai Mūsų brolelį?“ (38) – toks yra seserų (sesers) pirmas ir natūralus klausimas (1, 7–10, 20, 27, 30, 35–39, 43–46, 48, 55–59). Su žirgu kalbama draugiškai, maloninis jo vardas – *juodbėrėlis* (44–46, 49)<sup>15</sup>.

### 4. Žirgo pasakojimas

#### a) Brolis yra nužudytas

Dainose žirgo atsakyme yra keletas skirtumų: vienose jis ilgesnis, epiškesnis, kitose tik trumpas lakoniškas teiginys, bet visur jo turinys yra toks pat – brolis žuvo mūšyje: „Brolytis tavo, Jaunasis tavo, Krygužėj pasiliko“ (9); „Krygo su-kirstas, Po kojų mintas“ (20); „Vilniaus laukely, Smilčių kalnely, Tenai nunešiau Tavo brolalį. Saula tekėjo, Brolių užmušė, Saulalą sėdo, Brolių kavojo“ (45); „Jūsų broliukas, jūsų jaunasai, Vilniaus laukely smilčių kalnely“ (46); „Tavo brolalis Vilniaus miestely, Kirto galvalį kaip kopūstėlį, Kapojo potį kaip avinėlį“ (47); „Vienam karužėly Kardelis krito, Antram karužėly Plintelė liko, O šiam trečiame karužėly Pats galvą padėjo“ (55).

Gana ilgą atsakymą iliustruoja šis pavyzdys: „Jei pasakysiu, Jūs graudžey verksit, Jei ne sakysiu, Man pačiam gaila. Aš jį palikau Rygos miestelyj, Rygos miestelyj, Svečioj šalelej. Užvajavojo Rygos miestelį Ir iškapojo Didį vaiskelį. Devynes upes Plaukte perplaukiau, O šę dešimtą Nerte pernėriau. Devynes kulkos Pro šalį lėkė, O ši dešimta Brolelį kirto“ (8).

Įdomūs tikriniai pavadinimai *Ryga* (8, 42, 47, 49), *Vilnius* (10, 45–47), *Varšuva* (43–45) ir *Prūsija* (45), nurodantys kovų vietas. Vis dėlto dažniau yra kalbama tik apie karą. Suprantama, iš šių pavadinimų negalima lengvabūdiškai daryti išvadą apie tikslią apdainuojamų įvykių vietą bei laiką. Labai panašu, kad dainoje atsispindi tam tikrų istorinių laikotarpių neramumai, visų pirma lietuvių kovos su vokiečiais, latviais, lenkais, rusais ir švedais. Lautenbachas spėja, kad dainose kalbama apie su kryžiuočių riteriais vykusias kovas<sup>16</sup>. Laikotarpis, kurį galėtų reikšti dainose minimi pavadinimai, yra toks ilgas – tęsiasi nuo vėlyvųjų viduramžių iki naujausių laikų, – kad iš jo nustatyti dainos amžių neįmanoma. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog analizuojamu atveju vėlesni elementai galbūt bus atėję iš kitų motyvų.

#### b. Karo aprašymas

Žirgo pasakojimu vaizduojama brolio žūtis – šiurpus, tikroviškai baisus vaizdas: *galva* nukrito kaip *kopūstas*, *kraujas tekėjo* kaip *upė* (5, 9, 20, 27, 34, 36–37, 43, 47, 53), gulėjo *brolis juodam purve sumintas* (30, 32–33). Bet lietuvių liaudies moteris buvo grožį mėgstanti poetė, pridurdama: „Kur galva krito, Ten rožė išdygo, Kur kraujas tiško, Žemčiūgai blizgo“ (8, 44); arba: „O kur nupuolė Brolio galvelė, Tenai išdygo Pilks akmenėlis“ (57).

Kaip pažymima, lietuvių dainos karo aprašymas gerokai skiriasi nuo tų tipiškųjų, kurie randami šiauresnių tautų dainose. Tik vieninteliame nagrinėjamame lietuviškame kūrinyje (41) yra labai panašus kaip ir latvių karo aprašymas, bet Lautenbacho pateikta daina iš tikrųjų vaizduoja kitą motyvą, kur juodas varnas atneša baltą ranką iš didelio mūšio. Lautenbacho nuomone, baisusis mūšio aprašymas yra kilęs iš šios dainos<sup>17</sup>. Kadangi motyvai yra labai giminingi, tai natūralu, kad jie susimaišė; skolinantis skirtumų ieškojimas tarp įvairiems motyvams priklausančių vaizdų buvo antraeilis dalykas, ir toks „junginys“ ištisus šimtmečius nekisdamas liko gyvuoti kaimyninėse tautose.

Karo vaizduose esančių vaizdinių kilmė ir jų giminiškumas su plačiai paplitusiais liaudies tikėjimais jau aptartas tiriant suomių runos eiles. Bet tuose vaizduose yra ir tokių bruožų, kurie galėtų rodyti germanų įtaką; lietuvių dainos *kraujo upės* labiausiai primena vokiečių „Nybelungų giesmės“<sup>18</sup> *kraujo klanai*. Vokiečių liaudies epe krauju ir žiauriais vaizdais tiesiog mėgaujamasi<sup>19</sup>.

Taigi gali būti, kad lietuvių liaudies dainoje žiaurūs karo vaizdai iš tiesų atsiradę dėl germanų įtakos. Kitas dalykas, ar jie remiasi realistiniais kovos vaizdiniais, ar yra tik germanų herojinės poezijos atspindys, nes kaimyninėse slavų tautose panašių „kruvinų“ vaizdų nėra. Antra vertus, reikia prisiminti, kad senovėje Lietuva buvo karių šalis ir kruvini karo veiksmai lietuviams nebuvo svetimi.

#### 5. Šeimos liūdesys

Į lietuvišką dainą organiškai įsilieja šeimos liūdesio vaizdas: „Ui ui Dievuži, Dievuliau mano, Kas mums padėtų Brolio gedėti?“ (7, 20, 27, 45, 47). Nusileidusi saulė tarė: „Aš jums padėsiu Brolio gedėti. Devynes rytus Miglužėj temsiu, O ši dešimtą Ney ne tekėsiu (7). Visai taip pat pasakojama 1, 20, 38–39, 45–47, 58 variantuose. Saulelei patekėjus, kapuose buvo nuvytusios rožės (1).

Pasak Lautenbacho, saulės dalyvavimas žmonių liūdesyje yra labai senas bruožas (pvz., „Sakmėje apie Igorio žygį“ Jaroslavna kreipiasi į saulę)<sup>20</sup>. Böckelis, tyrimams nurodydamas lietuvių liaudies dainą<sup>21</sup>, teigia liaudies dainose saulę esant žmogaus draugę, o lietuvių ir latvių dainose ji ypač dažnai būnanti našlaičių guodėja. Suomių runose dangaus kūnai taip pat gali būti žmogaus draugai ir patarėjai<sup>22</sup>.

#### Giminiški bruožai kitose lietuvių liaudies dainose

*Paukštis*, kaip žinios nešėjas, minimas dainoje, pasakojančioje apie iš karaliaus sodo atskridusį ir blogas naujienas atnešusį sakalėlį<sup>23</sup>. Labai paplitusi jau minėta daina apie *varną*, kuris parskrenda iš tolimos šalies ir atneša baltą ranką<sup>24</sup>. Miręs yra mergelės brolis<sup>25</sup>. *Gulbės* randamos labai populiarioje dainoje apie nuo žirgo kritusį

ir mirtinai susižeidusį bernelį. Paukščiai (jų yra trys: motina, sesuo ir sužadėtinė) nutupia: mergelė prie jo kojų, sesuo šalia galvos, o motina prie šono, arčiau širdies. Sužadėtinė liūdi tris savaites, sesuo – trejus metus, o motina – visą amžėlį<sup>26</sup>. Kartais tie paukščiai būna trys *gegutės*. Kaip žinoma, šį motyvą Chamisso yra įtraukęs į savo dainą „Der Sohn der Wittwe“.

Apie *žirgo* populiarumą lietuvių liaudies dainose jau buvo kalbėta. Paprastai jis yra „pasyvi transporto priemonė“, kuria bernelis vyksta pas sužadėtinę<sup>27</sup>, tačiau kartais tarp raitelio ir jo keturkojo draugo būna ir artimesni santykiai: raitelis su žirgu kalbasi kaip su žmogumi<sup>28</sup>, žirgas taip pat gali prabilti<sup>29</sup>. Tokie elementai randami ir lietuvių liaudies pasakose<sup>30</sup>.

*Išvykimo akimirkos* gaudumas atskleidžiamas daugelyje kitų glaudžiai su tiariama daina susijusių variantų. Juose tėvas išlydi savo sūnelį ir verkia<sup>31</sup>.

*Artimųjų rūpestis* dėl į karą išleidžiamo sūnaus atsispindi daugelyje skirtingų temų. Antai motina susirūpinusi į Prancūziją išvykstančio sūnaus likimu<sup>32</sup>, tėvas gedi kare žuvusio sūnaus<sup>33</sup>.

Apie *kraujo upes* dažniausiai kalbama karo kontekste. Varnas, atnešęs žuvusiojo ranką, pasakoja merginai, kad mylimasis kritęs žiauriame kare, kur karių kraujas upėmis tekėjęs<sup>34</sup>. Kaip jau minėta, panašu, kad karo vaizdas kaip tik ir kilęs iš šios dainos.

Apskritai *apie karą* kalbama, pavyzdžiui, tokiuose fragmentuose:

Brolis parjoja iš karo pasveikinti sesers<sup>35</sup>.

„Mano brolelis į krygę išjojo, Aš nueičiau į Dancko miestą. Nėra kai nėra Mano brolelio“<sup>36</sup>.

Bernelis giriasi, kad kare jo sužadėtinės buvusios kulkos (plg. suomišką rekrutų dainą)<sup>37</sup>.

„Ei ne verk ne verk, sesyte, Ramdik savo širduželę, Ne vienas tenai kariauj', Daugel brolyčių ten yra“<sup>38</sup>.

„Uputė upavo, Tėvelis dusavo, Dusavo rupino Sūnytį išleisdams“<sup>39</sup>.

Mergelė pasakoja, kad jos bernelis, jaunas gendrolužėlis, grįžo iš karo su aukso žiedeliu. Jį numovė nuo nušautos jaunos mergelės baltųjų rankelių<sup>40</sup>.

### **Apie latvių ir lietuvių dainos giminiškus variantus**

Prieš pradėdant analizuoti plačiai paplitusios karo dainos panašius slavų variantus ir jų giminiškus bei pereinančius iš vienos tautos į kitą motyvus, jų paplitimą Europoje, tikslinga palyginti lietuvių ir latvių dainą ir išsiaiškinti dainos bendrus bruožus baltų fone.

Lietuvių ir latvių dvasinis artumas prasideda nuo šių tautų poezijos. Tiesa, lietuvių ir latvių ryšiai yra palyginti mažai tyrinėti<sup>41</sup>. O. Kallasas teigia, kad lietuvių ir latvių dainos dažnai esančios tokios pačios<sup>42</sup>. Šiaurės rytų Lietuvoje A. R. Niemis aptiko seną, latvių dainas primenančią primityvią poeziją, kuri yra bendros kilmės su latvių liaudies dainomis<sup>43</sup>. Latvių poezija yra aiškiai senesnė nei lietuvių<sup>44</sup>, bent jau primityvesnė negu kur kas labiau išsivysčiusi<sup>45</sup> pietų lietuvių poezija. Vis dėlto šis teiginys nepaaiškina bendro skolinimosi krypties; yra tik įrodyta šių kaimyninių



tautų bendra poezijos kilmė. J. Lautenbacho manymu, dauguma latvių ir lietuvių dainų yra sukurtos iki tryliktojo amžiaus, kai abi tautos dar suprato viena kitos kalbą<sup>46</sup>. Vėliau vykusio skolinimosi kryptis, pasak Lautenbacho, ėjo iš lietuvių į latvius<sup>47</sup>. Tobulesnė poezija gali tapti skolinioja visiškai taip pat, kaip ir aukštesnė kultūra tampa skolinioja ne tokiai civilizuotai kultūrai.

Tyrinėtojai pabrėžė latvių ir lietuvių poezijos lyrinį pradą<sup>48</sup>. G. H. F. Nesselmanno teigtą lietuviškos dainos išskirtinį lyriškumą paneigė jau Lautenbachas, pateikdamas daugybę baladžių ir romansų pavyzdžių<sup>49</sup>. Tiriama karo daina, kuri greičiausiai laikytina balade, bet kuriuo atveju savo epiškumu yra palyginti svetima lietuvių ir latvių liaudies dainai.

Lyginant šios karo dainos latviškus ir lietuviškus variantus, reikėtų prisiminti, kad analizuoti užrašymai buvo retai vartojami ir yra labai panašūs vienas į kitą. Lietuviškieji variantai, palyginti su šiaurinės kaimynės, matyt, yra gyvavę ilgiau, spausdinti įvairiuose veikaluose ir kaip vertimai, iš dalies fragmentai, iš dalies net ir labai ilgi ir turintys įvairių motyvų, todėl juose randama medžiaga yra kur kas įvairesnė ir nuodugnesnė.

Lietuvių ir latvių dainų skirtumai ir bendrumai aiškiausiai matyti iš žemiau pateikiamų sugretinimų, kur atsispindi abiejų šalių karo dainos esminiai bruožai.

| Latvių                                                                     | Lietuvių                                                                                       |
|----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Karo žinios atnešimas<br>Žinią atneša zylė.                                | Karo žinios atnešimas<br>Įsakymą atneša gulbė, varnas arba<br>jis tik paduodamas. Laiškas.     |
| Paukštis gieda žinomoje vietoje.<br>Sesuo klausinėja paukštį.              | Nėra kam vykti į karą.                                                                         |
| Rengimas<br>Sesuo – pagrindinė paruošėja.<br>Sesuo valo šalną.             | Rengimas<br>Sesuo – pagrindinė paruošėja.<br>Žirgo balnojimas ir atvedimas.                    |
| Rūbų padavimas (retas).                                                    | Rūbų padavimas.                                                                                |
| Išlydėjimas<br>Sesuo palydi verkdamą.                                      | Išlydėjimas<br>Viena sesuo atkelia vartus, antroji<br>paduoda vadžias, abi verkia.             |
| Brolis guodžia ir žada sugrįžti.                                           | Brolis guodžia ir žada sugrįžti.<br>Ką parves?                                                 |
| Grįžimas<br>Laukimas.<br>Sugrįžta žirgas.                                  | Grįžimas<br>Laukimas.<br>Žirgas parbėga risčia.<br>Kruvinas munduras.                          |
| Klausimas žirgui.<br>Žirgas pasako, kad brolis yra žuvęs.<br>Karo vaizdas. | Klausimas žirgui.<br>Žirgas pasako, kad brolis yra žuvęs.<br>Kraujo upės.<br>Gedėjimo vaizdas. |

Nepaisant artimų sąsajų tarp lietuvių ir latvių dainų variantų, pastebima keletas būdingų skirtumų.

Latvių karo žinių gieda *zylē*, Lietuvoje atsiunčiamas *įsakymas*, bet dažniausiai nesakoma, kas jį atnešė; kartais jo nešėju gali būti *gulbēs*. Taigi svarbiausias skirtumas yra tas, kaip įsakymas gaunamas. Kadangi lietuvių dainose žinių nešantis paukštis yra palyginti retas, kyla abejonių dėl šio bruožo autentiškumo. Galutinis vertinimas paliekamas dėl to, kad lietuviški variantai bus lyginami su kaimyninių tautų užrašymais. Vis dėlto iš karo žinių nešantis paukštis Lietuvoje randamas daugiausia jau minėtame labai paplitusiame dainos motyve (varnas atneša mirusiojo ranką), iš kurio, atrodo, kilęs karo vaizdas. Visiškai įmanoma, kad ši daina turėjo įtakos ir paukščio, raginančio į karą, idėjai atsirasti.

Įdomus abiejų tautų dainose pasitaikantis bruožas – nežinomybė apie išvykstantįjį į karą. Lietuvių dainose sakoma, kad į karą eiti nėra tinkamo žmogaus, latviškuose variantuose sesuo siunčiama išsiaiškinti, ką gieda paukštis.

*Brolio išruošimas* į karą yra pagrindinė sesers (Lietuvoje – seserų) užduotis. Lietuvių dainininko nuomone, visų svarbiausias dalykas yra žirgo balnojimas ir jo atvedimas broliui. Latvių daina daugiausia dėmesio skiria šalmo (kepurės) valymui. Lietuvoje piešiamas platesnis ir įvairesnis brolio išruošimas bei namiškių rūpestis nei kaimyniniame krašte.

*Išsiskyrimo skausmas* vienodai stipriai atskleidžiamas abiejose tautose. Brolio duodamuose sunkiai tikėtinuose pažaduose grįžti slypi liūdnos, nelaimingos pabaigos nuojauta. Lietuviškų dainų tipiškas bruožas yra sesers klausimas, ką jai brolis iš karo parneš dovanų; jis tikriausiai yra priedas arba skolinys, prie šios temos pridurtas Lietuvoje.

*Laukimo scena* lietuvių dainose yra įtempta ir labai jausminga. Latvių dainoje išsiskyrimo laikas paminimas tik trumpai. Žirgo grįžimo vaizdas lietuviškuose variantuose yra kaip reta pakilus ir žavus, – to stokoja paprasti ir skurdūs latvių variantai. *Žirgo atsakymas* į klausimą bei jo *pasakojimas* (karo vaizdas) minėtuose variantuose yra tarytum platesni ir meniškesni negu latvių, nors jų karo vaizduose taip pat yra stilingų puošmenų. Tuo tarpu lietuvių karo vaizdas yra paprastesnis – iš tiesų tai netgi ne karo vaizdas, o tik pasakojimas apie brolio žuvimą – ir natūralesnis, bet kartu ir romantiškesnis, idealizuotai nuspalvintas (rožės kraujuje!), o tai suteikia jam ypač paslaptingo žavesio. Skausmas apdainuojamas tik lietuviškuose variantuose.

Kaip jau minėta, lietuvių dainų variantuose randamas poetiškesnis ir pilnesnis vaizdas negu latvių. Dėl šios priežasties ne vienas galėtų daryti išvadą, kad siužetas yra pasiskolintas iš lietuvių, jei nebūtų kai kurių estų ir suomių karo dainose pasitaikančių į lietuviškus variantus panašių bruožų, apie kuriuos bus kalbama toliau. Skolinimasis turėjo įvykti palyginti anksti dėl tų pačių priežasčių, kaip ir estų dainos perėjimas į suomių kalbos teritoriją. Formalūs ir vidiniai skirtumai po skolinimosi spėjo taip išaugti, kad galima kalbėti apie abiejų tautų savo aplinkoje išlikusią to paties turinio dainą, nors prisimintina, kad kalbama apie giminiškas tautas, kurių panaši meninė vaizduotė, požiūris į gamtos pasaulį, vienodos išorinės sąlygos ir tokios pat poezijos suvokimo ir jos plėtros prielaidos.

Akivaizdus siužeto „neistoriškumas“ ir sunkiai nustatoma jo prigimtis rodo siužeto senumą ir ankstyvą skolinimosi laiką. Dėl dainoje esančių mitinių elementų Lautenbachas taip pat ją laiko gana sena<sup>50</sup>.

Iš latvių dainos susidaro įspūdis, kad jų motyvas yra tarytum „nusaustintas“, jame tėra esminiai epizodai, ir nieko daugiau. Šalia poetiškos ir puošnios lietuvių dainos ji atrodo it skurdi medinė skulptūra. Jeigu tai būtų galima laikyti primityvumo požymiu, tai latvių teritorija puikiausiai tiktų būti dainos gimtaisiais namais. Tačiau žinant latvių ir lietuvių tautų poezijos lyrinę prigimtį, nėra jokio pagrindo manyti dainos lopšį esant daugiau Latvijoje nei Lietuvoje, todėl reikia ieškoti teritorijų, kur klesti epinė poezija, kur karingi vyrai aukština karo nuotykius, kur kario ir žirgo draugystė tęsiasi iki mirties ir ilgiau. Žvilgsnis krypsta į slavų tautų epiką. Kaip tik čia ir aptinkama įvairių paralelių.

### **Baltų, estų ir suomių karo daina<sup>51</sup>**

#### **Palyginimas**

##### **Karo žinia**

*Paukštis*, kaip karo žinios nešėjas, aptinkamas visur, Lietuvoje – rečiausiai. Paukščio vardai įvairūs: lietuvių gulbė, latvių zylė, estų varna ar šarka, suomių šiaip paukštis, erelis arba gaidys. Vis dėlto skirtumas gana ryškus: pietinės Estijos pasienyje, Hargloje, poroje variantų – zylė, lyvių ir setų – lakštingala yra retos, turbūt atsitiktinis varno panašumas Lietuvoje ir Estijoje; bet kuriuo atveju minėti paukščių vardai yra tipiškai kiekvienai tautai. Pažymėtina, kad latvių ir suomių dainose paukštis savo žinių gieda tam tikroje vietoje (latv. ant vartų stulpo, rąstigalio, suom. ant vartų). Įsakymas baltų tautų dainose duodamas tik vieną kartą.

*Brolis* į karą siunčiamas tuojau pat, išskyrus ingrus ir setus (retai Estijoje), nes čia įsakymo turinys aiškinamas (arba jis tiksliai apibrėžiamas) taip, kad į karą reikia vykti *seseriai*. Šioje vietoje visur iškyla svyravimų ar neaiškumo dėl vykstančiojo į karą. Lietuvių dainininkas teigia tėvą esant seną, o brolių per mažą; estų dainos žinovas sako tą patį arba klausia, kaip ir suomis, kas turįs išvykti. Latvių variantuose šią vietą atitinka sesers siuntimas pas zylę pasiteirauti dėl įsakymo. Setu krašte sesuo žinią gauna irgi iš paukščio. Sesuo, vykstanti į karą, nėra latvių ir lietuvių dainos požymis, todėl jis turėtų būti atsiradęs estų ir suomių teritorijoje.

##### **Rengimas ir išvykimas**

*Sesuo* yra svarbiausia brolio *rengėja* beveik visuose variantuose, nepaisant kurioje kalbinėje teritorijoje jie būtų užrašyti. Ji paduoda *rūbus* (latv., est., suom.), netgi *balnoja žirgą* (liet.). Ingrijoje, Estijoje ir Latvijoje (retai) šią funkciją paprastai atlieka *tėvas*. Sesuo *verkia* brolių rengdama (latv., est.) ir lydėdama pro vartus (liet.). *Lydėjimo* nėra suomiškuose variantuose.

*Rengimo* vaizdui daug dėmesio skiriama lietuvių dainoje. Tiek ingrų, tiek lietuvių dainoje motina paduoda sūneliui marškinius. Estų dainoje raginama rengtis mirties rūbais.

*Patarimai* išvykstančiam į karą randami tik estų ir suomių variantuose. Estijoje patarimai duodami prie tvoros, Ingrijoje – pirtyje. Maudymasis – tipiškas suomių runos bruožas, kuris, tiesa, retkarčiais pasitaiko ir Estijoje.

Brolis *ramina* pasiliekančius namie, duodamas miglotus simboliškus pažadus sugrįžti (liet., latv., est.). Ingrų runose nėra Lietuvoje įprasto pokalbio, kuriame kaitaliojasi gražūs klausimai ir atsakymai.

#### Grįžimas

*Laukimo* vaizdas yra tipiškas lietuvių variantams. Latvių, estų ir suomių dainoje laukimo laikas tik paminimas. Skirtingų laukimo bruožų randama Suomijoje ir Setu krašte. Pažymėtina, kad ir Estijoje brolis (kaip kitur žirgas) kurį laiką užtrunka.

Žirgas iš karo grįžta *žvengdamas*. Estų variantai šioje vietoje iš esmės skiriasi, nes čia *grįžta brolis*, kitur – *tik žirgas* be raitelio. Apskritai klausimai žirgui ir jo atsakymas arba pasakojimas baltų ir suomių kraštuose yra vienodi. Žinios forma, žinoma, daug kuo skiriasi, bet turinys – brolis liko kare – yra toks pat. Reikia pažymėti, kad kuriuose lietuvių ir latvių variantuose minimus vietovardžius, iš kurių būtų galima spręsti apie apdainuojamų įvykių vietą ir tam tikrą laikotarpį, jei ne daugelis istorijai prieštaraujančių temos bruožų.

*Karo vaizdas* skiriasi lietuvių dainose, kur jis tikriausiai yra pasiskolintas iš kitos, Lietuvoje įprastos karo tematikos dainos.

#### Dainos paplitimas Baltijos kraštuose

Tiriant bei lyginant suomių, estų, lyvių, latvių ir lietuvių karo dainos variantus išryškėjo daug bendrų bruožų, kuriuos paaiškintų tik tautų skolinimasis viena iš kitos. Bet kaip ir kada jis vyko? Ar galima išskirti aiškius perėjimo laikotarpius, bent apytikriai nustatyti skolinimosi laiką? Kaarle Krohnas teigia, kad tokių skolinių, kokių randama visose Baltijos jūros rytinėse pakrantėse gyvenančiose tautose, skolinimosi laikas yra neapibrėžtas<sup>52</sup>. Vis dėlto, kad ir nedrąsiai, bus mėginama išsiaiškinti, ar galima nustatyti dainos paplitimo laiką ir pobūdį.

Apie latvių ir lietuvių sąlytį su suomių tautos liaudies poezija daugelyje darbų rašė A. R. Niemis. Jis teigia, kad lietuviškų skolinių estų ir suomių liaudies poezijoje yra daugiau negu latviškų, nes skolinimasis buvo įprastesnis senais laikais, kai tebebuvo ryšys su lietuviais be latvių įtakos<sup>53</sup>.

Episkos karo žinios motyvo karo dainos prasuomiškumas yra vargiai įmanomas. Pagrindiniai skirtumai tokios tolimos kilmės nesiekia. Nepaisant to, kalbama apie siužetą, kuris žinomas labai didelėje teritorijoje už Baltijos suomių ir baltų gyvenamų plotų. Dainos pasikartojimas lietuvių ir latvių liaudies poezijoje magina tyrinėtojus mėginti nustatyti jos kilmės laiką. A. Bezzenbergeris spėja dainą atsiradus lietuvių tautos nepriklausomybės ir susivienijimo laikais<sup>54</sup>. Ch. Bartschas jos atsiradimą kelia į dar senesnius laikus<sup>55</sup>. Estų ir suomių variantų lietuvių tyrinėtojai nežinojo, todėl jie nemini ir slavų tautų paralelių. Rusų tyrinėtojas N. F. Sumcovas motyvo slaviškumą ir iš kitur Europoje atsiradusius pasikeitimus aiškina savaip<sup>56</sup>. Prie šio tyrimo bus grįžtama vėliau.

Nustatyti dainos amžių, žinoma, nėra įmanoma (o gal ir apskritai to padaryti neįmanoma) tol, kol nebus visiškai išsiaiškintas jos paplitimas. Šis uždavinys bent jau atrodo juo sunkesnis, juo daugiau atrandama įvairių tautų šios dainos variantų. Žinoma, jau galima pažvelgti į jos plitimą iš lietuvių ir latvių (lyvių) į Estiją ir Suomiją<sup>57</sup>.

Tarpinė latvių padėtis rodo buvus dvasinių sąveikų tarp Estijos ir Lietuvos. Tikriausiai didelė dalis bendros lietuvių ir estų liaudies poezijos yra pasiskolinta tarpininkaujant latviams. Tiesa, yra pastebėta labai nežymi latvių poezijos įtaka estams<sup>58</sup>. O. Looritsas teigia ją esant tokią neryškia, kad šiaurės Estijoje ji net neįdomi<sup>59</sup>. Niemis svarbiausia to priežastimi laiko kilmės ir kalbos skirtumus<sup>60</sup>. Kita vertus, pateikiama įrodymų apie latvių ir estų sąveikas<sup>61</sup>.

Pasak Niemio, lietuvių dainos galėjusios patekti į Estiją ir be latvių tarpininkavimo. Jis teigia buvus ilgų lietuviškų dainų grupę, kuri per lyvius patekusi į estų ir suomių kraštus. Vėliausiai tai turėję įvykti vėlyvaisiais viduriniais amžiais, kai lyviai dar gyveno dideliame plote Rygos įlankos pakrantėse<sup>62</sup>.

Tiriamos karo dainos latvių ir lietuvių versijos turinio atžvilgiu mažai skiriasi viena nuo kitos, taigi teoriškai galima manyti ir vieną, ir kitą esant estų dainos modeliais. Tikriausiai jos plito tiek Niemio minėtu būdu, tiek tarpininkaujant latviams. Dėl abiejų skolinimosi būdų galima pateikti apytikres priežastis. Natūraliausias, aišku, yra geografinis – iš vienos teritorijos į kitą vykęs plitimas, bet tokiu atveju Latvijoje jau anksčiau turėję būti skirtingų nuo analizuojamųjų variantų, nes estų dainose esančių kai kurių dainos bruožų nėra latvių variantuose, kai tuo tarpu jie aptinkami Lietuvoje.

Aptariant skolinimosi santykius, sudėtingą klausimą kelia, kaip minėta, brolio grįžimas namo estų dainoje. Nuo to, ar estai, jau gavę dainą iš lietuvių ar latvių, pakeitė grįžimo epizodą į dabartinį, ar jie turėjo originalią žirgo grįžimo sceną, priklauso ir ingrų karo žinios runos kilmė. Lyginant estų ir suomių dainas paaiškėja tokios aplinkybės, kurios leistų manyti, kad Estijoje bus gyvavusi tokia pati daina su visais pagrindiniais motyvais kaip ir pas kaimynus. Taigi karo žinios motyvo atsiradimas būtų išgildintas.

Tačiau kas, jei estai, gavę dainą, šią sudėtingą vietą sueiliavo iš naujo? Tada išeitu, kad suomia savąją karo dainą turėję gauti iš kitur.

Yra dvi teorinės kitokio dainos skolinimosi galimybės: arba tiesiai iš rusų, arba iš lietuvių.

Rusiškų skolinių mūsų poezijoje paliudyta labai nedaug<sup>63</sup>. Ivano Kojoneno sūnaus ir Ogoi bei Hovatitso sūnaus epinės runos bei Hiisio kalvio pririšimas ir stebuklingos sėjos runos yra rusiškos kilmės<sup>64</sup>. Ingrų epinėse runose ir raudose taip pat pastebima rusų įtaka<sup>65</sup>. Be to, iš Rytų atėjo slavų stebuklinės ir nuotykių pasakos<sup>66</sup>. Karo žinios rusiškieji atitikmenys daugiausia yra iš pietinių sričių, be to, jie labai skiriasi nuo ingriškųjų variantų, tad tiesioginio skolinimosi galimybė menkėja pati savaime.

Motyvo perėjimas iš lietuvių pas ingrus, iš pirmo žvilgsnio atrodantis keistai, buvo galimas ir be tarpininkų. Mat žinoma, kad Ingrija buvo lietuvių gubernija

(kunigaikštis Narimantas) 1333–1471 metais<sup>67</sup>. Lietuvių ir latvių valstiečiai tikriausiai atvykdavo pas suomių kaip gubernijos valdovų tarnai ir pavaldiniai. Beveik pusės šimtmečio laikotarpis buvo gana ilgas, kad iš lietuvių būtų išmokta ypatingo turinio karo daina. Juk žinoma, kad liaudies dainos dėl savo gyvybingumo plinta esant ir mažiausiems sąlyčiams. Taip būtų galima paaiškinti svarbiausius lietuvių ir suomių dainų bendrumus, atsiradusius be tarpininkų.

Tokia „šulio teorija“ greta ramios „keliavimo teorijos“ vis dėlto atrodo šiek tiek per drąsi. Suomių ir estų runos, išskyrus grįžimo epizodus, yra daug artimesnės giminaitės negu lietuvių dainos ir suomių runos.

Tyrimo rezultatas yra toks pat, koks buvo pateiktas lyginant variantus. Daugelis aplinkybių rodo iš Estijos į Ingriją vykusio skolinimosi kryptį. Argumentų grandinėje lieka tik vienas neaiškus elementas – brolio grįžimas iš karo estų karinėje dainoje („Sõjalaulu“). Apie šio epizodo atsiradimą minėtinas toks galimas paaiškinimas. Šito karo žinios motyvo dainos skolinimosi kelias būtų ėjęs Baltijos jūros pakrante, iš Lietuvos į šiaurę per latvių ir lyvių gyvenamas žemes į Estiją, o iš čia – pas suomių. Šis kelias baigtųsi maždaug ties Karelijos sąsmaukos šiaurine dalimi, bet jo pradžia ir galimos atšakos yra neišaiškintos ir kol kas išnyksta Lenkijos kalnuose arba Rusijos stepėse. Jų kartografavimas lieka šios tyrimo dalies užduotis.

Skolinimosi laikas taip pat yra neapibrėžtas. Tikėtina, kad suomiai siužetą gavę iki septynioliktojo amžiaus; taigi kiti turėję dainą skolintis dar anksčiau. Apie nagrinėjamų lietuviškų variantų amžių negalima nieko spręsti nesusipažinus su rusų ir kitų tautų variantais. Todėl lietuvių tyrinėtojai, skelbę prielaidas apie dainos amžių, tikriausiai buvo teisūs, sakydami, kad motyvas yra labai senas.

<sup>1</sup> A. R. Niemi. Tutkimuksia liettualaisten kansanlaulujen alalta, nide I. Helsinki, 1913, p. 305 (toliau – TLKA).

<sup>2</sup> Я. Лайтенбах. Очерки из истории литовско-латышского народного творчества. Юревен-сис, 1896, p. 47–48 (toliau – O).

<sup>3</sup> Ten pat, p. 177.

<sup>4</sup> Ten pat, p. 173.

<sup>5</sup> Plg. suomių rekrutų dainą.

<sup>6</sup> A. R. Niemi. Liettualainen kirjallisuus. Helsinki, 1925, p. 48 (toliau – LK).

<sup>7</sup> Rūta, Niemio nuomone, yra mėgstamiausia lietuvaitei gėlė, auginama kiekviename darželyje, jų vainikėlis yra galvos papuošalas. Ji apdainuojama apie 30 proc. dainų (LK p. 43).

<sup>8</sup> Plg. su prapuolusios anties runų grupe.

<sup>9</sup> TLKA p. 316–317.

<sup>10</sup> Edvard A. Taylor and Sven i Rosengard. A Study in the Dissemination of a Ballad. Chicago, 1931.

<sup>11</sup> Ten pat, p. 43.

<sup>12</sup> A. Olrik. Om ragnarok, nide I. Kopenhagen, 1902, p. 43–43; A. Olrik. Om ragnarok, nide II. Kopenhagen, 1914, p. 247–365; žr. taip pat *Sibillan Ennustus-Kirja, Prophetia Sibilla*. Turussa. 1855, p. 16.

<sup>13</sup> Iš tiesų peržiūrėtuose variantuose žirgo, grįžtančio šešiaisiais metais, nerasta – J. K.

<sup>14</sup> Šiame variante, kaip ir daugelyje kitų dainų, žirgas vadinamas *juodberiu*, todėl neaišku, kodėl autorius išskyrė šį variantą – J. K.

<sup>15</sup> Bartsho nuomone, svarbų žirgo vaidmenį lietuvių liaudies dainose rodo jo pasirodymas daugiau negu 50 proc. dainų (LK p. 43).

- <sup>16</sup> O p. 176.
- <sup>17</sup> Ten pat, p. 174.
- <sup>18</sup> Das Niebelungenlied Herausgegeben von Karl Barch. Leipzig, 1886 (germanų tautos epas iš tiesų nėra tikroji liaudies poezija).
- <sup>19</sup> Žr.: Nybelungų giesmė. V., 1980, pvz., XXXIII, XXXV–XXXVII skyrius.
- <sup>20</sup> O p. 176.
- <sup>21</sup> O. Böckel. Psychologie der Volksdichtung. Leipzig, 1906, p. 241–242.
- <sup>22</sup> O. Relander. Kuvakielestä vanhemmassa suomalaisessa lyyrillisessä kansanrunoudessa. Helsinki, 1894, p. 175.
- <sup>23</sup> Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann. Berlin, 1853, p. 154.
- <sup>24</sup> Ten pat, Nr. 23–24; Littauische Volkslieder und Sagen bearbeitet von Wilhelm Jordan. Berlin, 1844, p. 5; Dainų balsai: Melodien litauischer Volkslieder mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung <...> herausgegeben von Christian Bartsch, Bd. I. Heidelberg, 1886, p. 267–268.
- <sup>25</sup> Litauische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder von August Schleicher. Weimar, 1857, p. 223.
- <sup>26</sup> Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann, p. 303–304; TLKA p. 310; Ja. Lautenbach. Verwandte Motive in der Volkspoeseien. Berlin, 1909, p. 101–103.
- <sup>27</sup> Remiamasi prof. Eino Niemineno pasakojimu.
- <sup>28</sup> Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann, p. 303–304; TLKA p. 310; VM p. 10–103.
- <sup>29</sup> Lietuviškos dainos, užrašytos par Antaną Juškevičę, t. III. Kazanė, 1882, p. 12–13.
- <sup>30</sup> Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen. Gesammelt von A. Leskien und K. Brugman. Strassburg, 1882, p. 359.
- <sup>31</sup> Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann, p. 23, 282.
- <sup>32</sup> Ten pat, p. 28–29.
- <sup>33</sup> Ten pat, p. 23.
- <sup>34</sup> Littauische Volkslieder und Sagen bearbeitet von Wilhelm Jordan, p. 6; Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann, p. 21–23.
- <sup>35</sup> Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen, p. 128.
- <sup>36</sup> Ten pat, p. 77.
- <sup>37</sup> Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje Dr. A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos. Helsinki (Ryga), 1912, p. 102.
- <sup>38</sup> Littauische Volkslieder, gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann, p. 281.
- <sup>39</sup> Ten pat, p. 281–283.
- <sup>40</sup> Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen, p. 54.
- <sup>41</sup> Iš tyrinėtojų labiausiai minėtini Bielensteinas, Mannhardtas, Bezzenbergeris, Lautenbachas (TLKA p. 172).
- <sup>42</sup> O. Kallas. Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoeseie I. – Suomalais-ugrilais Seuran Toimituksia 1901, n:o XVI p. 32.
- <sup>43</sup> A. R. Niemi. Runontukimuksemme metodista. – Kalevalanseuran Vuosikirja, 1929, n:o 9, p. 31.
- <sup>44</sup> LK p. 51.
- <sup>45</sup> A. R. Niemi. Runontukimuksemme metodista. – Kalevalanseuran Vuosikirja, 1929, n:o 9, p. 31.
- <sup>46</sup> TLKA p. 324.
- <sup>47</sup> LK p. 53.
- <sup>48</sup> A. R. Niemi. Lätiläisistä ja liettualaisista kosketuksista Suomalaisessa kansanrunoudessa. – Suomalaisen Tiedekatemian esitelmät ja pyötä kirjat. 1911, p. 11–12.
- <sup>49</sup> TLKA p. 324.
- <sup>50</sup> O p. 176.
- <sup>51</sup> Lyginant išskirti lyvių dainą iš latvių nėra prasmės, nes jos abi yra to paties tipo.
- <sup>52</sup> K. Krohn. Kalevalankysymksiä, I: Opas Suomen Kansan Vanhojen Runojen tilaajille ja käyttäjille ynnä suomalaisen kansanrunouden opiskelijoille ja harrastajille. – Suomalais-ugrilais

Seuran Aikakauskirja, 1918, n:o XXXV–XXXVI, p. 178 (toliau – Krohn Kkys). Jau J. Krohnas yra atkreipęs dėmesį į suomių ir lietuvių dainų panašumą (žr.: *J. Krohn*. Suomalaisen kirjallisuuden historia, I: Kalevala. Helsinki, 1885, p. 325–334).

<sup>53</sup> *A. R. Niemi*. Lättiläisistä ja liettualaisista kosketuksista Suomalaisessa kansanrunoudessa. – Suomalaisen Tiedeakatemian esitelmät ja pyöti kirjat, p. 13.

<sup>54</sup> *A. Bezzenberger*. Litauische Forschungen. Göttingen, 1882, p. X.

<sup>55</sup> Dainų balsai: Melodien litauischer Volkslieder mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung <...> herausgegeben von Christian Bartsch, Bd. I, p. 241.

<sup>56</sup> *Н. Ф. Сумцов*. Народные песни о смерти солдата. – Этнографическое Обозрение, 1893, № 1.

<sup>57</sup> *V. Salminen*. Häärunotutkimuksia, I: Länsi-Inkerin häärunot. Synty-ja kehityshistoriaa. Helsinki, 1917, p. 44.

<sup>58</sup> *O. Kallas*. Min. veik., p. 31

<sup>59</sup> *O. Loorits*. Estnische Volksdichtung und Mytologie. Tartu, 1932, p. 27.

<sup>60</sup> *A. R. Niemi*. Lättiläisistä ja liettualaisista kosketuksista Suomalaisessa kansanrunoudessa, p. 9.

<sup>61</sup> *V. J. Mansikka*. Inkerin liekkulauluista. Helsinki, 1932, p. 70.

<sup>62</sup> Suomen suku, II. Helsinki, 1928, p. 187.

<sup>63</sup> Krohn Kkys p. 103.

<sup>64</sup> *V. J. Mansikka*. Das Lied von Ogoi und Hovatitsa. – Finnish-ugrisshe Forschungen, 1906–1908, n:o VI, p. 40–65; *M. Haavio*. Hiiden sepän kahlista. – Kalevalanseuran Vuosikirja, 1938, n:o 18, p. 20–53; *M. Haavio*. Kylvöihme. – Kirjallisuuden tutkijan seuran vuosikirja, 1945, n:o VIII, p. 40–89.

<sup>65</sup> *M. Haavio*. Suomen Kultuurin historia, I: Suomalainen muinaisrunous. Jyväskylä, 1933, p. 325.

<sup>66</sup> *V. Tarkiainen*. Suomalaisen kirjallisuuden historia. Helsinki, 1934, p. 48.

<sup>67</sup> *V. Salminen*. Suomalainen Inkeri. Helsinki, 1919, p. 13–14.

Versta iš: Sotasanomai. Inkeriläinen kansanruno ja sen kansainvälistä taustaa. Kirjoittanut Yrjö Penttinen. Helsinki, 1947, p. 211–232.

Iš suomių kalbos vertė *Julija Kundrotaitė*